

Anđelko Domazet

CRKVA I POVLAŠTENOM MJESTO SIROMAŠNIH U BOŽJEM NARODU*

The Church and privileged place of the poor among the people of God

UDK: 272:27-423.77]:364.662
272:316.32

Pregledni znanstveni rad

Review article

Primljeno 5/2019.

Sažetak

Evandeosko načelo siromaštva ima nezaobilaznu ulogu s obzirom na život i poslanje Crkve u suvremenom svijetu. Kako bi vjerodostojno svjedočila Isusovu poruku o čovjekoljubivome, milosrdnom i pravednom Bogu, ona je pozvana prakticirati duh siromaštva i biti Crkva siromašnih i obespravljenih. U prvom dijelu rada želimo produbiti biblijsku i kristološku dimenziju shvaćanja siromaštva. Stoga analiziramo evandeosko siromaštvo iz perspektive Isusova nauještaja kraljevstva Božjega i prakse prve Crkve. U drugome dijelu, u svjetlu koncilske vizije Crkve i katoličkoga socijalnog nauka, nastojimo istaknuti strukturalni značaj 'opcije za siromašne' u poslanju Crkve. Solidarnost sa siromasima i socijalno ugroženima, sa svima onima koji su na bilo koji način obespravljeni u doba globalizacije i neoliberalnog kapitalizma, društvena je i duhovna vrijednost temeljnih postavki kršćanskog svjedočenja u ovom svijetu.

Ključne riječi: evandeosko siromaštvo, opredijeljenost Crkve za siromahe, katolički socijalni nauk, teologija oslobođenja, globalizacija.

* Ovaj je rad prvi put objavljen u Zborniku radova u čast splitsko-makarskog nadbiskupa dr. Marina Barišića pod naslovom: *Oče naš. Jedan je Otac vaš* (priredili D. Šimundža i N. A. Ančić), Crkva u svijetu, Split, 2018., str. 141-154.

UVOD

U prigodi zatvaranja izvanrednog jubileja Svete godine Božjeg milosrđa 20. studenoga 2016. papa je Franjo izjavio: „Dok su se u svim katedralama i svetištima po svijetu zatvarala vrata milosrđa, shvatio sam da bi se kao daljnji konkretni znak ove, izvanredne Svete godine trebao u cijeloj Crkvi slaviti *Svjetski dan siromaha*, i to na trideset treću nedjelju kroz godinu. Bit će to najdostojnija priprema za slavlje svetkovine Gospodina našega Isusa Krista Kralja svega stvorenja, koji se poistovjetio s maleni- ma i siromašnima, a nas će suditi po djelima milosrđa (usp. Mt 25, 31 – 46). To će biti dan koji će pomoći zajednicama i svakom kršteniku razmišljati o tome kako se siromaštvo nalazi u srcu Evanđelja i o činjenici kako se, dok Lazar leži pred vratima našega doma (usp. Lk 16, 19 – 21), ne može ostvariti pravednost ni društveni mir. Ovaj će dan predstavljati istinski oblik nove evangelizacije (usp. Mt 11, 5) kojim se obnavlja lice Crkve kroz trajno pastoralno obraćenje da bi postajala svjedokinja milosrđa.”¹ Slijedom spomenute najave pape Franje, Crkva je prvi put svečano proslavila Svjetski dan siromaha 19. studenoga 2017., dakle na trideset treću nedjelju kroz godinu.

Temeljna opredijeljenost za evanđeosko siromaštvo pripada naravi Crkve i njezina poslanja. Stoga ćemo na tragu poticaja pape Franje i crkvene tradicije, osvjetlati neke bitne dimenzije evanđeoskog siromaštva koje trajno predstavlja „vezivno tkivo naše kršćanske vjerodostojnosti, dosljednosti i učenja” u današnjem svijetu.²

1. EVANĐEOSKO SHVAĆANJE SIROMAŠTVA

Tema evanđeoskog siromaštva, nedvojbeno, zvuči sugestivno i provokativno. Na koji način shvatiti Isusovo „blaženstvo siromašnih“ (Mt 5, 3; Lk 6, 20)? Što konkretno znači nasljedova-

¹ Papa Franjo, Apostolsko pismo *Misericordia et misera – Milosrđe i grešnica. Apostolsko pismo na zaključenju izvanrednog jubileja milosrđa*, Zagreb, 2017., br. 21. Papa stavlja upravo *milosrđe* na mjesto pokretačkog načela crkvenoga poslanja, a milosrđe treba biti povijesno kontekstualizirano kao borba protiv siromaštva, nepravde i nasilja. O tome vidi: Walter Kasper, *Milosrđe. Temeljni pojam evanđelja – ključ kršćanskog života*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015.

² Usp. Tonči Matulić, „Svjetski dan siromaha: ljubav prema siromasima, a ne ideologija siromaštva”, *Kršćanska obiteljska revija Kana*, prosinac 2017., str. 9.

ti onoga koji se od bogatog učinio siromašnim kako bi obogatio druge (2 Kor 8, 9)? Kakvo značenje ima za narav Crkve i njezino poslanje stvarno (materijalno) i duhovno siromaštvo? Tko je, zapravo, siromah?

Siromaštvo je *mnogoznačan* pojam. Iz biblijske perspektive možemo govoriti o trima različitim razinama govora o siromaštvu: a) Sveto pismo sadržava tekstove koji govore o *siromasima*; b) postoji također govor o *učenicima koji postaju siromašni* nasljedujući Isusa Krista; c) tu su i tekstovi koji govore o tome što znači „biti siromašan *pred Bogom*”. Dok se prva razina odnosi na *društvenu* situaciju siromašnih, druga razina više ističe *moralni* govor ili zahtjev koji traži da Isusov učenik sebe učini siromašnim radi Kraljevstva; naposljetku, najdublja razina bavi se otvorenošću, odnosno poniznošću pred Bogom (duhovno siromaštvo ili duhovno djetinjstvo).³

Različiti oblici siromaštva i „sirotinja“ u Isusovo doba mogu se opisati na sljedeći način: „ona je bila sastavljena od ljudi koji su bili *društveno isključeni* (na primjer, gubavaca i mentalno zaoostalnih), od onih koji su bili *vjerski marginalizirani* (kao prostitutka i carinika), onih koji su bili *kulturno potlačeni* (kao žena i djece), onih koji su bili *socijalno ovisni* (kao udovica i siročadi), onih koji su bili *fizički hendikepirani* (npr. gluhonijemih, sakatih i slijepih), onih koji su bili *psihički poremećeni* (kao opsjednuti i epileptičari) i naposljetku oni koji su bili *duhovno ponizni* (poput jednostavnoga, bogobojaznoga naroda i raskajanih grešnika).“⁴

Kada je riječ o evanđeoskom shvaćanju siromaštva, valja izbjeći dvije krajnosti: olako spiritualiziranje evanđeoske poruke o siromaštvu i siromasima ili pak apsolutiziranje siromaha kao „društvene klase“. Isus Krist nezaobilazni je *ključ čitanja* i ispravna razumijevanja teme siromaštva. Ako razumijemo Krista, razumijemo istinsko kršćanstvo. Stoga ćemo sada naše razmišljanje usmjeriti na siromaštvo Učitelja i siromaštvo njegovih učenika.

U Isusovu životu možemo prepoznati četiri stava u kojima se zrcali Isusovo siromaštvo i njegov odnos prema siromasima: a) Isus je „siromašan“; b) Isus je „na strani siromaha“; c) Isus poznaje

³ Usp. Giovanni Moiola, *Beati ipoveri*, Glossa, Milano, 2002., str. 11–12. Također, Xavier Leon-Dufour, „siromasi“, u: *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1980., str. 1166–1171.

⁴ Jon Sobrino, *Izvan sirotinje nema spasenja. Mali utopijsko-proročki ogledi*, Ex libris, Rijeka, 2011, str. 63.

„siromaštvo“ iskljućenja zbog kraljevstva i njegove logike; d) Isusova apsolutna odnosna točka bijaše: Bog kao Abba, Otac!⁵

O kakvoj se vrsti siromaštva radi u Isusovu životu? To je ponajprije siromaštvo *putujućeg propovjednika* koji propovijeda kraljevstvo Božje. Zato Isus onima koji ga žele slijediti ukazuje na zahtjevnost apostolskog života jer „lisice imaju jazbine i ptice nebeske gnijezda, a Sin čovječji nema gdje bi glavu naslonio“ (Mt 8, 19 – 20). Izraz „nemam gdje nasloniti glavu“ znači da je Isus stalno u pokretu i da onaj tko ga želi slijediti u apostolskom životu mora biti slobodan, raspoloživ i nenavezan na materijalne stvari. Putujući propovjednik kraljevstva nema stalno boravište, komotan život, već je sav predan svomu poslanju.

Tu dubinsku perspektivu potvrđuje i drugi tekst iz Matejeva evanđelja u kojemu netko od učenika reče: „Gospodine, dopusti mi da prije idem i pokopam svoga oca. Isus mu kaže: Hajde za mnom i pusti neka mrtvi pokapaju svoje mrtve“ (Mt 8, 21 – 22). I ovdje se ne radi o nepoštovanju pokojnika, već o tome da *ono apsolutno* – zahtjevi kraljevstva Božjega – budu uvijek na prvome mjestu (usp. Mt 10, 37). Dakle, riječ je o siromaštvu putujućeg propovjednika koji naviješta *apsolutnost Kraljevstva!*⁶ Ova središnja uloga kraljevstva Božjega navješćenog po Isusu ima odlučujuće značenje u razumijevanju postojanja i djelovanja Crkve.

Nadalje, Isus je „na strani siromašnih“ ne zato što bi bio neki društveni reformator, već stoga što njegova *proročka* kritika društvene nepravde slijedi logiku kraljevstva. Iz tog motrišta vrjednuje svijet siromaha, ali se ne stavlja jednostrano na stranu samo stvarno siromašnih protiv imućnih. Naime, kraljevstvo je zahtijevno za sve: i bogate i siromašne poziva na promjenu mentaliteta i prihvaćanje *logike* kraljevstva. Drugim riječima, prihvatiti blaženstvo siromaštva znači prihvatiti *apsolutnost Boga*: ako se ima Boga, tada se ima ono što je bitno, pa makar se živjelo u oskudici. To ne znači opravdavati situaciju siromaha: nije pravedno da siromasi žive u bijedi i neimaštini zbog okrutnosti ljudskog egoizma.⁶

No koji su dublji razlozi *privilegiranosti* siromaha u Božjim očima? U svjetlu biblijskih tekstova Bog ne odobrava *skandaloznu* situaciju u kojoj žive siromasi; siromaštvo nije kob, već djelovanje onih koje starozavjetni proroci optužuju (Am 2, 6 – 7; Iz 10, 1 – 2; Job 24, 2 – 12.14). Nadalje, Bog ne prihvaća *logiku moći*:

⁵ Usp. G. Moioli, *Beati i poveri*, str. 23–24.

⁶ Usp. G. Moioli, *Beati i poveri*, str.29–30.

Isus kaže da je najveći onaj koji služi (usp. Lk 22, 24 – 27). Bog potvrđuje *vrijednosti osobe* kao takve: svaki je čovjek stvorenje Božje i dragocjen u Božjim očima. To je Isusov način promatranja. Bog je spreman ostaviti devedeset devet i krenuti u potragu zbog *jedne* izgubljene ovce! „Tako ni Otac vaš, koji je na nebesima, neće da propadne ni jedan od ovih malenih” (Mt 18, 14).

Ako se, dakle, govori o „privilegiranosti siromaha“ u Svetom pismu, onda je to uvijek zbog *slike* Boga koju je Isus utjelovio u svom životu. Kako bi Bog uopće mogao reći svijetu ono što mu treba reći, naime, da su siromaštvo i bijeda tolikih milijuna ljudi nešto skandalozno, da pred njim ne vrijedi ljudska logika nadmoći nad drugima, da je svaki čovjek vrijedan i da je na strani malenih, ako On sam ne bi bio takav i postao jedan od „malenih“?⁷

Naposljetku, Isus poznaje iz vlastitoga iskustva „siromaštvo“ *isključenosti* poradi kraljevstva i njegove logike. To je iskustveno doživio ne samo od farizejā i saducejā, već i od vlastitog naroda te, konačno, od svojih malovjernih učenika. U svemu tome izlazi na vidjelo još jedan oblik Isusova „siromaštva“, a to je njegova sinovska *bezuovjetna predanost Ocu* koja predstavlja posljednje uporište Isusova života (Mt 3, 17).⁸

1.1. Siromaštvo učenika

Apostol Pavao potiče Korinćane na pomaganje jednih drugima materijalnim dobrima (*caritas*) kako bi na taj način imali zajednička i duhovna dobra, a da bi opravdao takav poziv na darežljivost, navodi primjer Isusa Krista koji je „premda bogat, radi vas postao siromašan da se vi njegovim siromaštvom obogatite” (2 Kor 8, 9). Na drugome mjestu Pavao će pozvati Filipljane: „Neka u vama bude isto mišljenje kao i u Kristu Isusu!” (Fil 2, 5). Kada kršćani imaju *isto mišljenje* (čuvstvo) kao Isus, oni su otvoreni Bogu i stavljaju se u službu drugima slijedeći logiku karitativne ljubavi. U evanđeoskoj dimenziji siromašni su „sakrament”. U njima se skriva i biva poslužen ili pak zanemaren Krist (Mt 10, 42; 25, 40 – 45).

Već smo istaknuli da je ključ čitanja teme evanđeoskog siromaštva upućivanje na apsolutnost kraljevstva i njegove pravednosti (Mt 6, 33). Zato nije dovoljno biti siromah u sociološkom

⁷ Usp. G. Moiola, *Beati i poveri*, str.32–33.

⁸ Usp. G. Moiola, *Beati i poveri*, str.36–37.

smislu. Isusov „Jao vama, bogataši“ – nije upućen zato što su oni bili bogati, nego zato što se nisu otvorili logici kraljevstva; isto tako, „blago vama, siromasi“ – izrečen je ne zato što su siromasi, već zato što prihvaćaju paradoksalnu logiku kraljevstva (usp. Lk 6, 20 – 26). Sve to vrijedi za kršćansku zajednicu, za odnose unutar zajednice, za sve one koji naviještaju evanđelje, za svakoga tko želi biti bližnji.

Prva zajednica živi i ostvaruje zajedništvo (*koinonia*) u zajedništvu dobara (Dj 2, 44 i 32). Apostol Pavao u Drugoj poslanici Korinćanima (8. i 9. poglavlje) poziva na darežljivost i stavljanje materijalnih dobara na raspolaganje svima. Međutim, zajedništvo dobara u prvotnoj Crkvi ne bi trebalo shvatiti kao uzdizanje siromaštva u ideal, nego je tu riječ o ponašanju kojemu je cilj da nitko ne trpi siromaštvo.⁹

Novi zavjet govori o izmjeni dobara za one koji *naviještaju* evanđelje: „vrijedan je radnik svoje plaće.“ Tu je i poziv da se prihvate propovjednici i njeguje gostoljubivost. Na svom oproštaju s efeškim starješinama u Miletu, apostol Pavao podsjeća na riječi Gospodina Isusa: „Blaženije je davati nego primati“ (tzv. deveto Isusovo blaženstvo).

No tema siromaštva nije samo pitanje unutarnjeg odnosa u prvim kršćanskim zajednicama, nego se ona tiče općenito odnosa kršćana prema ljudima u nevolji. O tome na rječit način govore mnoga evanđeoska mjesta: glasoviti prizor Posljednjeg suda (usp. Mt 25, 31ss), prispodoba o milosrdnom Samarijancu (usp. Lk 10, 29ss), prispodoba o bogatom mladiću (Mt 19, 16 – 24), opomena protiv zgrtanja varava bogatstva (Lk 12, 13 ss), obraćenje carinika Zakeja (Lk 19, 1 – 10) i sl. Apostoli su u prvim vremenima uspostavili posebnu ustanovu posvećenu pružanju pomoći, a to je đakonat, sa svojim sakramentalnim podjeljivanjem.

Siromaštvo je u *ranom* kršćanstvu vrlo brzo postalo dragovoljni izbor mnogih učenika radi kraljevstva Božjega i nasljedovanja Krista. U tekstovima crkvenih otaca glede siromaštva imamo mnoga svjedočanstva: *Didache*, Justin, Ciprijan, Ivan Zlatousti, Klement Aleksandrijski, Origen i drugi. U Rimskom Carstvu mnogi su osjetili veliku *privlačnost* Isusova pokreta i prvih kršćana zato što su oni pružali mogućnost solidarnoga zajedničkog

⁹ Usp. Gustavo Gutierrez, *Teologija oslobođenja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1989., str. 325.

života što je predstavljalo zbiljsku *alternativu* ondašnjem uređenju društvenih odnosa.

Crkva je tijekom svoje povijesti nastojala biti *majka siromahā*, a karitativna pomoć trajna je vlastitost u djelovanju Crkve od njezina postanka. Stoga *Zakonik kanonskoga prava* svim vjernicima daje obvezu promicanja socijalne pravde i pomaganja siromasima iz vlastitih prihoda (kan. 222, par. 2).¹⁰

2. KONCILSKA VIZIJA CRKVE I SOLIDARNOST SA SIROMASIMA

Katolička Crkva danas bi bila nezamisliva bez Drugoga vaticanskog koncila koji je započeo sveukupnu obnovu teološke misli i crkvenoga života. Najznačajnija misao koncila o siromaštvu nalazi se u Dogmatskoj konstituciji o Crkvi – *Lumen gentium* u br. 8. gdje se vrijednost siromaštva utemeljuje na Kristovu kenotičkom osiromašenju (usp. Fil 2, 6 – 7), te se nalaže i Crkvi put siromaštva njezina Učitelja: „A kao što je Krist priveo kraju djelo otkupljenja u siromaštvu i progonstvu, tako je i Crkva pozvana ići naprijed istim putem...” I kao što je Krist poslan siromasima, bolesnima i onima skršena srca, tako i Crkva „okružuje ljubavlju sve koji su pogođeni ljudskom slabošću, štoviše, u siromasima i patnicima prepoznaje sliku svoga siromašnog i patničkog Utemeljitelja te se trsi ukloniti njihovu nevolju i nastoji u njima služiti Kristu”.

Kada govori o svim zbivanjima u današnjemu svijetu, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu (*Gaudium et spes*) pred očima ima ponajprije solidarnost sa siromasima. U njoj nalazimo brojna mjesta koja govore o siromaštvu i siromasima u kontekstu klasičnih tema društvenog nauka Crkve kao što su: promicanje zajedničkog dobra čitave ljudske obitelji (br. 26), bitna jednakost svih ljudi i društvena pravednost (br. 29), ispravno oblikovanje gospodarskog života (br. 63) i političko-pravnog poretka (br. 73), promicanje mira i razvitka zajednice naroda (br. 77), kao i izgradnja pravedne međunarodne zajednice (br. 83).

U skladu s tim, od kršćana se traži zauzimanje za siromahe što Konstitucija ističe već u prvom broju, kada kaže da su radost i nada, žalost i tjeskoba *osobito siromašnih* i onih koji trpe, ujedno i njezine radosti i nade, žalosti i tjeskobe. Pastoralna konstitucija podsjeća na Kristovu ljubav prema siromasima i pravdu koju zajedno sa svim ljudima Crkva želi promicati (br. 90).

¹⁰ Usp. Josip Šalković, Obveza promicanja pravde i pomaganja siromasima (kan. 222, par. 2), u: *Bogoslovska smotra*, 87 (2017.), 4, str. 737–743.

2.1. Učiteljstvo i opredijeljenost za siromašne

Mjesec dana prije početka Drugoga vatikanskog koncila, 11. rujna 1962., papa Ivan XXIII. obratio se ljudima radijskom porukom u kojoj je ustvrdio: „S obzirom na slabo razvijene zemlje Crkva se predstavlja onako kakva ona jest i želi biti: kao Crkva za sve a na poseban način kao Crkva siromašnih.”¹¹ Tim je riječima Papa uveo temu „Crkva siromašnih“ u svjetski kontekst šezdesetih godina prošlog stoljeća.

Tradicionalna kršćanska teologija predugo je govorila o posljedicama koje je istočni grijeh imao na pojedinca, ali premalo o njegovim posljedicama koje je uzrokovao u društvenim strukturama i općenito u društvu. Za smanjenje siromaštva i njegovu preventivu potrebno je mijenjati *strukture grijeha*, kako ih imenuje papa Ivan Pavao II. u enciklici *Socijalna skrb – Sollicitudo rei socialis*.

Utemeljena na spoznajama društvenih znanosti i teološki inovativna, ona analizira svijetlu i tamnu stranu globalizacije. U široku spektru gospodarskih, društvenih i političkih aspekata današnje situacije u svijetu, enciklika imenuje uzroke globalnog *jaza između bogatih i siromašnih*. S pravom upozorava na odgovornost i zemalja u razvoju i njihovih koruptivnih vlasti, ali i na nedovoljnu pomoć razvijenih zemalja, te na učinak ekonomskih i financijskih *mehanizama* koji „još više zaoštravaju bogatstvo jednih i siromaštvo drugih” (br. 16). U teološkoj analizi ti se „mehanizmi” zatim tumače kao „strukture grijeha” (br. 36) koje nastaju preko osobnih grijeha kao što su „pohlepa za dobitkom” i „žed za vlašću” da bi zatim, kao u začaranu krugu, ponovno doveli do novih globalnih struktura grijeha i nejednakosti u svijetu (br. 37). Enciklika stoga poziva na nužnost *reforme* međunarodnog sustava trgovine, na reformu svjetskoga monetarnog i financijskog sustava (br. 43), a kršćane podsjeća na *osobit* oblik oživotvorenja kršćanske ljubavi, o kojemu svjedoči čitava crkvena predaja, a to je *opredijeljenost ili povlaštena ljubav* za siromašne. (br. 42). Nadalje, pozivajući se na uzajamnost ljudi i nacija, enciklika ističe *solidarnost* kao moralno i socijalno ponašanje: „ona nije, dakle, osjećaj neke neodređene sućuti ili površnog ganuća zbog patnje tolikih ljudi... Naprotiv, to je čvrsta i postojana odlučnost zauzeti se za opće dobro, jer svi smo mi uistinu za sve odgovorni” (br. 38).

¹¹ Ivan XXIII., Radiotelevizijska poruka, 11. rujna 1962.: AAS 54 (1962.), 682. O intervenciji splitskog nadbiskupa Frane Franića na Koncilu o Crkvi siromašnih, vidjeti: Frane Franić, *Crkva siromašnih, Crkva u svijetu*, 29 (1994.), br. 4, str. 401–413.

Tako se socijalna enciklika Ivana Pavla II. *Socijalna skrb – Sollicitudo rei socialis* pokazuje kao neka vrsta preteče ključnih društvenih i etičkih tekstova pape Franje: apostolske pobudnice *Evangelii gaudium – Radost evanđelja* (2013.)¹² i enciklike *Laudato si' – O brizi za zajednički dom* (2015.).¹³

U pobudnici *Evangelii gaudium* papa Franjo veli da živimo u svijetu obilježenom isključivanjem, društvenom nejednakošću i globalizacijom ravnodušnosti spram ozbiljnih društvenih problema. Zbog toga izazov isključivanja i društvene nejednakosti postavlja u središte poslanja Crkve i zahtijeva da se katolički svijet suprotstavi „ekonomiji isključenja” (br. 53 – 54), „novom idolopoklonstvu novca” (br. 55 – 56), „novcu koji vlada umjesto da služi” (br. 57 – 58) i „socijalnoj nejednakosti koja rađa nasilje” (br. 59 – 60). Kao rezultat „idolopoklonstva novca“ (tj. novog oblika štovanja zlatnog teleta), nastaje „globalizacija ravnodušnosti“ (br. 54) spram patnje tolikih milijuna marginaliziranih i siromašnih. Društveno isključivanje i bezosjećajnost postavlja nas pred pitanje sposobnosti suosjećanja (empatije) i moralne pobune protiv nejednakosti, te nužne političke volje da se stvori pravednije društvo.¹⁴

Voljan pokrenuti ljude k praktičnom djelovanju nasuprot nejednakosti, Papa poziva sve „na nesebičnu solidarnost i vraćanje ekonomije i financija na etiku naklonjenu čovjeku” (br. 58). U četvrtom se poglavlju pobudnice ističe socijalna dimenzija evangelizacije: „*Kerygma* posjeduje neizbježan socijalni sadržaj: u srcu evanđelja zajednički su život i zauzimanje za druge” (br. 177), a vjernici trebaju biti „Božje oruđe za oslobođenje i promicanje siromašnih” (br. 187).¹⁵

Svim tim čimbenicima papa Franjo u enciklici *Laudato si'* pridodaje perverzni začarani krug globalnog siromaštva i krize okoliša. U duhu Drugoga vatikanskog koncila i posljednjih papinskih enciklika, papa Franjo daje bitne smjernice za društveno-političko djelovanje (br. 163-201) i poziva na „ekološko obraćenje” (br. 216 – 221).

¹² Papa Franjo, Apostolska pobudnica *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013.

¹³ Papa Franjo, *Laudato si'. Enciklika o brizi za zajednički dom*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2015.

¹⁴ Usp. Jong Mo Sung, Siromah po teologiji oslobođenja, u: *Globalizacija i Crkva siromašnih*, Concilium, 3/2015., str. 88.

¹⁵ Vidjeti također brojeve: *Evangelii gaudium*, 194–201.

2.2. Globalizacija i siromaštvo

Potaknute socijalno-etičkim zahtjevima Koncila i enciklikom pape Pavla VI. *Populorum progressio* iz 1967., latinoameričke biskupske konferencije u Medellmu (1968.) i Puebli (1979.) upozorile su na „neljudsko” i „protuevanđeosko” siromaštvo na tom kontinentu kao izazov našem razumijevanju vjere.¹⁶ Koristeći se metodom *vidi – prosudi – djeluj*, latinoamerička Crkva nastojala je razumjeti ekonomski i socijalni kontekst siromašnih i obespravljenih, te pozvati na „preferencijalnu opredijeljenost za siromašne” i „prvenstvo prakse” pred teorijom u vjerničkom životu, jer je zalaganje za siromašne pretpostavka ispravne spoznaje Boga.

U tom smislu treba razumjeti i doprinos *teologije oslobođenja* suvremenom diskursu Crkve o siromaštvu.¹⁷ Naime, glavni predstavnici teologije oslobođenja zahtijevaju da se Pismo kao i svjedočanstvo predaje mora dočitavati iz perspektive siromaha, a to može samo netko tko je i sâm siromašan ili netko tko se sa siromasima stvarno solidarizirao i predlažu da se u tom duhu sva teologija nanovo promišlja i tumači.

Kako bi se izbjegla „spiritualistička” perspektiva u tumačenju teme siromaštva, teologija oslobođenja ističe da Krist proglašava siromahe „blaženima” *zato što je kraljevstvo Božje već počelo* (Mk 1, 15). „To bi značilo: dokida se stanje pljačkanja i siromaštva koje je siromahe sprečavalo da budu u punini ljudi i to dokidanje već je počelo... Blaženi su jer događaj kraljevstva dokida njihovo siromaštvo i stvara bratski svijet.”¹⁸

Dakle, predstavnici teologije oslobođenja pozivaju na etičku pobunu s obzirom na siromaštvo i na gledanje lica Isusova u licu siromaha. Ne može postojati „nikakvo isusovsko kršćanstvo ako, u njegovu središtu, ne stoji sirotinja”.¹⁹

¹⁶ Usp. G. Gutierrez, *Situacija i zadaća teologije oslobođenja*, u: Rosino Gibellini (ur.), *Teološke perspektive za XXI. stoljeće*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2006., str. 99.

¹⁷ Poštujući korekcije koje je Kongregacija za nauk vjere iznijela s obzirom na neke aspekte teologije oslobođenja, zaključni dokument Latinoameričke biskupske konferencije u Brazilu (Aparecida) 2007. potvrđuje da su teološke intuicije i konkretni poticaji teologije oslobođenja trajno aktualni za crkvenu praksu.

¹⁸ Usp. Gustavo Gutierrez, *Teologija oslobođenja*, str. 322.

¹⁹ Jon Sobrino, *Izvan sirotinje nema spasenja*, str. 187. Slično razmišlja i teolog Johann Baptist Metz kada poziva na priznanje „autoritet patnika” i sućutnost koja opaža tuđu patnju i uzima udjela u njoj. Usp. Isti, *Prijedlog univerzalnog programa kršćanstva u doba globalizacije*, u: Rosino Gibellini (ur.), *Teološke perspektive za XXI. stoljeće*, KS, Zagreb, 2006., str. 395–407.

Iz toga slijedi da logika kraljevstva koje je naviještao Isus mora upravljati logikom institucije Crkve i načina na koji ona vrši svoje poslanje u svijetu, a to znači da Crkva mora biti „Crkva solidarnosti sa siromasima i prosvjeda protiv siromaštva”.²⁰ Razmišljajući o bitnim odrednicama ili licima Crkve poslana suvremenom svijetu, katolički intelektualac Željko Mardešić na prvo mjesto stavlja *Crkvu siromaha i zapostavljenih*: „Nije ovdje riječ samo o siromasima iz nerazvijenih zemalja – kao što su izgladneli, bolesni, pothranjeni, bespravni, nezbrinuta djeca i ropske žene – nego još više ili jednako oni iz bogatih društava: ovisnici, neuki, odbačeni, nezaposleni, umirovljeni, neuspjeli, rubni i prezreni. No da bi u tome bila uvjerljivom, Crkva siromaha mora postati barem najmanje bogatom u jednom poretku, jer će u protivnom izazivati sablazan i odbojnost. *Osnovno je gajiti duh siromaštva i oporbe spram idolatrije novca i udobnosti, a ne se pod svaku cijenu lišiti uljudbenih postignuća našega suvremenog svijeta.*”²¹

U svijetu rastuće nejednakosti i jaza između bogatih i siromašnih, zadaća je Crkve raskrinkavanje „civilizacije bogatstva“: „ta civilizacija ne rađa duhom; drugim riječima, ona ne porađa takvim vrjednotama koje bi pridonosile rastućoj humanizaciji samih ljudi odnosno humanizaciji ljudskih društava.”²² Naprotiv, neoliberalni kapitalizam generira, prema Thomasu Pikettyju, sve veću društvenu nejednakost, rascjep među bogatima koji uvećavaju svoje bogatstvo i siromašnih koji postaju još više siromašni.²³ Takav svijet, u konačnici, postaje „prizorištem na kojemu će se odigravati prisposoba o bogatašu i siromašnome Lazaru,

²⁰ Usp. Gustavo Gutierrez, *Teologija oslobođenja*, str. 322–327.

²¹ Željko Mardešić, *Rascjep u svetome*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2007., str. 425–426. Vidi također doktorski rad Jure Perišića, *Odnos Crkve prema svijetu. Interpretacija i aktualizacija temeljnih načela Drugoga vatikanskog sabora o odnosu Crkve prema svijetu u djelima Željka Mardešića i Bone Zvonimira Šagija*, Katolički bogoslovni fakultet, Split, 2017., str. 148–150.

²² Jon Sobrino, *Izvan sirotinje nema spasenja*, str. 36.

²³ Piketty analizira duge vremenske serije odnosa između kapitala i rada zaključujući da profitne stope kapitala u prosjeku rastu brže od stope rasta nacionalnih gospodarstava. Takvi odnosi između ovih stopa omogućuju prelijevanje novostvorenih vrijednosti u osobno bogatstvo umjesto u novu proizvodnju ili u redistribuciju bogatstva. Usp. Thomas Piketty, *Kapital u 21. stoljeću*, Profil, Zagreb, 2014., str. 9. Slično zapaža i politička znanstvenica Maryann Cusimano Love koja istražuje globalizaciju i njezin složen odnos sa siromaštvom te inzistira na stavljanju ljudi ispred profita. Usp. Ljudi ispred profita: globalizacija i siromaštvo, u: *Globalizacija i Crkva siromašnih*, str. 19–31.

a da se pritom provalija između njih nipošto ne smanjuje, nego se, naprotiv, još i povećava”.²⁴

Neoliberalni kapitalizam kao „religija“ (Walter Benjamin) koja afirmira potrošački mentalitet i potrošačko društvo označen je *idolopoklonstvom* novca. „Otvoriti Crkvu siromasima, biti Crkva siromašnih znači... zauzeti se za dostojanstvo siromašnih i živjeti vjeru koja neće zapasti u idolopoklonstvo.”²⁵ A to znači dopustiti da nas dotaknu i uznemire oni „izvan igre“, oni s kojima nitko ne računa i koje nitko ne sluša, a koji su poniženi i žive u velikoj neizvjesnosti.²⁶

66

Protivljenje globalizaciji neće je usporiti, ali Crkva treba biti sa svima onima koji ukazuju na one aspekte globalizacije koji dovode do dehumanizacije.²⁷ Neki društveni analitičari smatraju da čovječanstvo treba tražiti *alternativu* globalnoj diktaturi privatnog vlasništva. Iako katolički socijalni nauk priznaje pravo na privatno vlasništvo i proizvedena dobra, on uvijek ističe da su proizvedena dobra namijenjena svima i da je na njima *socijalna hipoteka*²⁸

Crkva kao institucija treba otvoreno podržati različite socijalne pokrete koji stavljaju u pitanje „nedodirljivi tabu“ apsolutiziranja prava na privatno vlasništvo, a koje uzrokuje društveno isključivanje, nejednakost i iskorištavanje. Kršćani su stoga pozvani pridružiti se svima onima koji pravo na „privatno vlasništvo“ misle iz perspektive života i općeg dobra.²⁹

²⁴ Jon Sobrino, *Izvan sirotinje nema spasenja*, str. 38. „Ono što Novi zavjet pridodaje običnom moralu nije neka nadnaravna podrška, nego jako neugodna novost da naši oblici života moraju posve iščeznuti kako bi se ponovno rodili kao pravedne i suosjećajne zajednice. Znak te propasti jest solidarnost sa siromašnima i obespravljenima. Upravo se tu može roditi nova konfiguracija vjere, kulture i politike.” (Terry Eagleton, *Kultura i smrt Boga*, Ljevak, Zagreb, 2015., str. 217–218).

²⁵ Usp. Jong Mo Sung, *Siromah po teologiji oslobođenja*, u: *Globalizacija i Crkva siromašnih*, str. 93–97; ovo, str. 97.

²⁶ Etienne Grieu, *Plodovi saveza s onima na koje nitko ne računa*, u: *Globalizacija i Crkva siromašnih*, str. 73–84.

²⁷ Usp. Gustavo Gutierrez, *Nachfolge Jesu und Option für die Armen. Beiträge zur Theologie der Befreiung im Zeitalter der Globalisierung*, W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart, 2009., str. 205–247.

²⁸ Usp. Ivan Pavao II., enciklika *Socijalna skrb – Sollicitudo rei socialis*, br. 42. Kakvi god bili oblici vlasništva, podsjeća Koncil, uvijek valja paziti da su zemaljska dobra namijenjena svim ljudima (GS 69).

²⁹ Usp. Ulrich Duchrow – Franz Josef Hinkelammert, *Leben ist mehr als Kapital. Alternative zur globalen Diktatur des Eigentums*, Publik-Forum, Oberursel, 2010.s, str. 186–263.

THE CHURCH AND PRIVILEGED PLACE OF THE POOR
AMONG THE PEOPLE OF GOD

Abstract

The life and mission of the Church in the modern world are guided by the evangelical principle of poverty. In order to faithfully witness Jesus' message of humane, merciful God, she is called to practice the spirit of poverty and to be the Church of the poor and disempowered.

The first part of the paper clarifies the biblical and Christological dimension of the concept of poverty. Thus, the evangelical poverty is analysed in the context of Jesus' proclamation of the kingdom of God, and the practice of the first Church. The second part of the paper highlights the structural significance of 'option for the poor', in the mission of the Church, in the light of the Council's vision of the Church, and the Catholic social teaching. The basic form of Christian witnessing in this world can be expressed through the Church's solidarity with the poor, socially vulnerable, and with all those who are in any way disempowered in the age of globalization and neoliberal capitalism.

Keywords: evangelical poverty, Church's commitment to the poor, Catholic social teaching, theology of liberation, globalization.